

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

факультету №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Актуальні проблеми застосування
кримінального процесуального законодавства»**

обов'язкових компонент

освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

26 Цивільна безпека

262 Правоохоронна діяльність

за темою: Докази і доказування у кримінальному процесі.

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6. Протокол від 21.08.2023 року № 7.

Розробники:

Кочура О.О. – доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, к.ю.н., доцент.

Рецензенти:

1. Храмцов О.С. – професор кафедри кримінально правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор;
2. Романюк В.В. – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент.

Лекція 5. Докази і доказування у кримінальному процесі.**План лекції:**

Вступ.

1. Поняття доказів та їх класифікація.
2. Види процесуальних джерел доказів.
3. Поняття доказування та його структура.
4. Предмет, межі та суб'єкти доказування.

Висновки

Рекомендована література:

Основна

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%B A/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI: редакція від 04.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Кримінальний кодекс України : станом на 04.10. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Рим, 4.XI.1950 (Конвенцію ратифіковано Законом №475/97-ВР від 17.07.97) // ОВУ. –1998. - №13. – С.270 – 302.

URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Кримінальний процес України : у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2021. 300 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11295/Kryminalnyi%20pro tses%20Ukrainy_u%20pytanniakh%20i%20vidpovidiakh_KhNUVS_2021.pdf?sequence =1&isAllowed=y

6. Кримінальний процес : підручник / О.В. Капліна, О.Г. Шило, В.М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 584 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/430/3_Kriminalnij%20process_Pidruchnik_vnutri.pdf.

7. Кримінальний процес : навч. посібник / Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша [та ін.] ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. – Одеса : Фенікс, 2020. – 582 с

URI: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16211/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

8. Кримінальний процес : підруч. / Бойко О.П., Гаркуша А.Г., Захарко А.В., Литвинов В.В., Рогальська В.В., Сербін М.М., Солдатенко О.А., Федченко В.М., Черняк Н.П./ кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. – У 2-х ч. Ч. 1. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017 – 337 с. URI: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Krym_prot_s_pidruchnyk-1.pdf

Допоміжна література

1. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – Київ, 2015. – 708 с.
2. Капліна О.В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність/ О.В.Капліна// Юрид. часопис Нац. акад.внутр.справ. – 2013. - №1. – С.238-242.
3. Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.
4. Кримінальний процес. навчальний посібник для підготовки до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів, В. М. Трофименко, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило. – Х.: Оберіг, 2014. – 248 с.
5. Кримінальний процес: підручник / О.В.Капліна, О.Г.Шило, В.М.Трофименко та ін.; за заг. ред. О.В.Капліної,О.Г.Шило. – Харків: Право, 2018. – 584с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / [А. В. Столітній, Ю. Г. Севрук, О. В. Сапін та ін.] ; за ред. А. В. Столітнього. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків : Право, 2019. – 952 с.
7. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. – К. : Істина, 2014. – 432 с.
8. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навчальний посібник. – К.: Ваіте, 2014. – 280 с.
9. Молдован А. В., Мельник С. М. Кримінальний процес України: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 368 с.
10. Настільна книга слідчого (детектива). Коментар, зразки та бланки процесуальних документів: практ. посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 280 с.
11. Настільна книга слідчого Національної поліції України: станом на 17 жовтня 2016 року. практ. посіб./упоряд. А.В. Дрозд Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 480 с.
12. Настільна книга слідчого: практ.посіб./редкол.: Ю.І.Руснак. – Київ, вид. дім «Ін Юре», 2014. – 446 с.
13. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 13-те, доповнене і перероб. – К.: Правова єдність, 2017. – 834 с.
14. Негласні слідчі (розшукові) дії: наук. практ. посіб. / Ю.Г.Севрук, О.В.Шамара, А.В.Столітній та інш. – Київ, Нац. акад. прокуратури України, 2017. – 110 с.
15. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В. С. Ковальський. – К. : Юрінком

Інтер, 2013. – 408 с.

16. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування:/М.А.Погорецький//Вісник кримінального судочинства. – 2015. - №3 – С.63-79
17. Стратонов В.М. Кримінально-процесуальні рішення в системі пізнавальної діяльності [текст]/В.М. Стратонов// Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. - №4 – С.171-177.
18. Тагієв С.Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України: монографія/С.Р.Тагієв. – Київ : ВД «Дакор», 2015. – 440 с.
19. Ткачук О. М. Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси: постатейний показчик правових позицій Верховного Суду – Великої Палати та Касаційного кримінального суду (практика 2018 року) / О. М. Ткачук. – Харків : Право, 2019. – 252 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. – <https://www.rada.gov.ua>.
3. Офіційний сайт судової влади в Україні. – <https://court.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Верховного Суду. – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/el_vidan/.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>. **Допоміжна:**
Допоміжні нормативно-правові акти:
9. Про Національну поліцію : Закон України від 2.07.2015 // ВВР України. – 2015. – №40-41, Ст. 379.
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text)
10. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 2016 року №6 ст.55: редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 02.06.1992 № 2135-XII: редакція від 15.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
12. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: редакція від 11.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
13. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII: редакція від 11.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> .
14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII: редакція від 5.08.2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

15. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. редакція від 16.07.2021.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

16. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2.06.2011. № 3460-VI редакція від 18.07.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

17. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06 липня 2017 №570.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>

18. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07 липня 2017 № 575.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

19. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Наказ Генеральної прокуратури України від 06 квітня 2016 № 139.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

20. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2018 № 111.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

21. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена : Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

Допоміжна література:

22. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін. ; за заг. ред. О. О. Юхна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т №1, Каф. кримінал. процесу та організації досуд. слідства. - Харків : ХНУВС, 2018. - 156 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4400>

23. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю.І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с. URI: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/kkp/2020/pytannia_vidp_2020.pdf

24. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : Навчальний

посібник. К.: Ваїте, 2014. 280 с.

URI: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/358176.pdf>

25. Досудове розслідування : навч. посіб. / Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Комісарчук, А.Я. Хитри; Львів. держ. ун-т внутр. справ.-Львів: ЛьвДУВС, 2019. 599 с. URL:

http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3500/3/%d0%94%d0%be%d1%81%d1%83%d0%b4%d0%a0%d0%be%d0%b7%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4_11-04-2019%20.pdf

26. Кримінальний процес : підручник / Р.І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р.М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2819/3/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%20%D1%87.%201.pdf>

27. Кримінальний процес : підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 616 с. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2820/3/%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%bc%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d0%b5%d1%81%20%d1%87.%202.pdf>

28. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В.Г. Дрозд, А.В. Пономаренко, В.П. Климчук та ін.; МВС України, Держ. н.-д. ін-т. - Херсон : Гельветика, 2020. - 348 с. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6467/Orhanizatsiino%20pravovi%20zasady%20diialnosti%20slidchykh%20pidrozdiliv%20Natsionaln oi%20politsii%20Ukrainy_monohrafiia_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

29. Романюк В.В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх : монографія / В. В. Романюк. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 252 с. URL : http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/991/Kryminalne%20sudochynstvo%20shchodo%20nepovnolitnikh_monohrafiia_Romaniuk_2016.pdf?sequence=2&isAllowed=y

30. Слуцька Т.І. 250 правових позицій ЄСПЛ у кримінальному провадженні : оновлена, систематизована добірка. URL: https://protocol.ua/ua/250_pravovih_pozitsiy_espl_u_kriminalnomu_provadgenni_onovlena_sistematizovana_dobirka/

31. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>

32. Хань О.О. Теоретичні основи планування та програмування провадження слідчих (розшукових) дій : монографія, Одеса. 2021. 198 с. URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10699/Teoretychni%20osnovy_monohrafiia_Khan_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

33. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с. URL :

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора.

2. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.

3. <https://mvs.gov.ua/uk> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.

4. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

5. <https://www.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

6. <http://www.reyestr.court.gov.ua> – єдиний реєстр судових рішень в Україні.

7. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> – офіційний веб-сайт Верховного Суду.

Текст лекції.

1. Поняття доказів та їх класифікація

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий

суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК). Під фактичними даними слід розуміти відомості (інформацію) про факти (дії або події). Самі по собі факти (дії або події) неможливо приєднати до матеріалів кримінального провадження. Тому в процесі доказування слідчий суддя, суд, суддя, сторони, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, оперують лише відомостями (інформацією) про факти.

Доказами в кримінальному провадженні можуть бути не будь-які фактичні дані, а лише ті, які повинні відповідати наступним властивостям, зокрема, бути: належними, допустимими, достовірними і достатніми.

Належність доказів – це їх здатність встановлювати наявність чи відсутність обставин, які складають предмет доказування в кримінальному провадженні та мають значення для правильного його вирішення. Належність як ознака доказів закріплена в ст. 85 КПК: «Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Допустимість доказів означає законність їх отримання (ч. 1 ст. 86 КПК). Існує декілька критеріїв допустимості доказів. Доказ повинен бути отриманий:

- 1) належним учасником (суб'єктом) (слідчим суддею, судом, суддею, стороною, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження);
- 2) із джерела, передбаченого законом (ч. 2 ст. 84 КПК);
- 3) способом, який передбачено законом (ст. 93 КПК);
- 4) у належному процесуальному порядку.

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК).

Згідно ч. 1 ст. 87 КПК України **недопустимими** є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

- 1) виконання процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;
- 2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;
- 3) порушення права особи на захист;
- 4) отримання показань від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;
- 5) порушення права на перехресний допит;
- 6) отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані (ч. 2 і ч. 3 ст. 87 КПК).

Слід звернути увагу на ще один аспект, пов'язаний з визнанням доказів недопустимими. Йдеться про недопустимість доказів та відомостей, які

стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого. Так, в частині першій статті 88 КПК вказано, що докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Проте, законодавець, вказуючи на недопустимість доказів у названих ситуаціях, все ж таки залишає можливість визнати їх допустимими, якщо:

- 1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;
- 2) вони надаються для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом, або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;
- 3) їх подає сам підозрюваний, обвинувачений;
- 4) підозрюваний, обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка (ч. 2 ст. 88 КПК).

Докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.88 КПК).

Питання допустимості доказів вирішує суд під час їх оцінки в нарадчій кімнаті при постановленні судового рішення (ч.1 ст.89 КПК).

У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате.

Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право під час

судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими.

Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Україною, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

Достовірність доказів – це їх здатність правильно (адекватно) відображати обставини об'єктивної реальності.

Достатність доказів – це здатність сукупності доказів установлювати всі передбачені законом обставини кримінального правопорушення на такому рівні знання про них, який є необхідним для прийняття єдиного правильного рішення в кримінальному провадженні.

Докази мають різні властивості і ознаки, які можуть бути підставою для їх класифікації на декілька груп. Докази поділяються:

- залежно від відношення до предмета доказування (головного факту) – **на прямі і непрямі.**

Прямими є докази, які безпосередньо вказують на наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК). Наприклад, коли свідок у своїх показаннях повідомив, що він бачив, як Петренко о 22 години 10 березня 2013 року біля арки «Дружби народів» у місті Києві вистрілив з пістолета у Шведенко, то це буде прямий доказ, бо він безпосередньо вказує на саму кримінально-правову дію, час, місце, спосіб її вчинення, на того, хто її вчинив, і на особу потерпілого. Коли ж при проведенні обшуку у житлі Петренка буде знайдено пістолет, то цей речовий доказ буде непрямым, бо ще потрібно за допомогою проведення судово-балістичної експертизи довести, що він має відношення до події кримінального правопорушення. Непрямими є докази, за допомогою

яких встановлюються проміжні (доказові) факти, із сукупності яких можна зробити висновок про наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Ці докази лише допомагають встановити обставини, що належать до предмету доказування. Вони мають важливе значення, однак користуватися ними досить складно. Необхідно, щоб вони були тісно взаємозв'язані, створювали систему, сукупність доказів;

- залежно від відношення до підозри чи обвинувачення – **на обвинувальні і виправдувальні.**

Обвинувальними є докази, які встановлюють подію кримінального правопорушення і винність підозрюваного чи обвинуваченого у його вчиненні, а також обставини, які обтяжують покарання.

Виправдувальними є докази, які встановлюють відсутність події чи складу кримінального правопорушення, невинуватість особи у його вчиненні, а також обставини, які пом'якшують покарання;

- залежно від відношення до джерела отримання відомостей про факти – **на первинні і похідні.**

Первинними є докази, які отримані із першоджерела (показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо). Похідними є докази, отримані з «других рук» (показання з чужих слів, копія документа і т. п.);

- залежно від механізму формування доказів – **на особистісні і речові.**

Особистісні – це докази, які формуються у свідомості людини (показання, висновок експерта) на основі сприйняття нею певних обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Речові – це матеріальні об'єкти, пов'язані з вчиненням кримінальним правопорушенням, що відповідають вимогам ст. 98 КПК.

2. Види процесуальних джерел доказів.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК).

Відповідно до ст. 95 КПК **показання** – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому суді, суду в установленому КПК порядку.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них.

Особа надає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК.

Висновок або думка особи, яка надає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст.101 КПК.

Якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні ст.101 КПК України, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому частиною другою статті 89 КПК, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

Сторони, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

Згідно ст. 96 КПК України, з метою з'ясування достовірності показань свідка сторони кримінального провадження мають право ставити свідку

запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

Свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

Свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

Стаття 97 КПК передбачає можливість отримання показань з чужих слів.

Згідно ст. 98 КПК України, **речовими доказами** є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК.

Документом як джерелом доказів є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

В частині другій названої статті зазначено, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Порядок зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про їх долю передбачений статтею 100 КПК України.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані або можуть бути визнані судом недопустимими.

Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки.

У разі якщо згоди між експертами не було досягнуто, складається декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна – окремими, під відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями.

Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирoku.

3. Поняття доказування та його структура.

Доказування в кримінальному процесі є різновидністю пізнання об'єктивної реальності. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, суддя за допомогою засобів і в порядку, передбаченому законом, пізнають обставини такого явища як кримінальне правопорушення. Пізнати обставини кримінального правопорушення зазначені вище службові особи можуть лише опосередкованим шляхом, тобто шляхом збирання, перевірки і оцінки доказів. Якщо якась із службових осіб, адвокат безпосередньо сприймали (спостерігали) факт вчиненні кримінального правопорушення, то вони не

можуть бути суб'єктами доказування, оскільки повинні виступати як свідки в кримінальному провадженні.

Кримінальне процесуальне доказування слід розглядати в двох аспектах:

1) гносеологічному;

2) формально-логічному. У гносеологічному аспекті доказування слід розуміти як процес дослідження (пізнання) фактичних обставин кримінального правопорушення, тобто практичну і розумову діяльність суду, сторін та інших учасників кримінального провадження, яка спрямована на формування, перевірку та оцінку доказів. У формально-логічному аспекті доказування – це формулювання обвинувальної чи виправдувальної тези (твердження, висновку) у кримінальному провадженні та її логічне обґрунтування.

Доказування як дослідження являє собою єдність практичних дій і мислення суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності. Тобто, елементами доказування є: **збирання (формування), перевірка та оцінка доказів** (ч. 2 ст. 91 КПК). Ці елементи взаємопов'язані, тісно переплетені один з одним. Що ж стосується другого аспекту доказування, то його елементами є формулювання певної тези (наприклад, П. винен у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КПК) і наведення аргументів для її обґрунтування.

Кримінальне процесуальне доказування – це діяльність суб'єктів кримінального провадження із збирання (формування), перевірки та оцінки доказів, а також із формулювання на цій основі певної тези (обвинувальної чи виправдувальної) та приведення аргументів для її обґрунтування.

Воно відбувається у всіх стадіях кримінального провадження, починаючи з моменту прийняття слідчим, прокурором заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення.

Пізнання цих обставин, як правило, є **ретроспективним**.

Доказування має кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення.

Кримінально-правове значення доказування полягає в тому, що:

- завдяки доказуванню встановлюється, чи мало місце кримінальне правопорушення та якою є його кваліфікація;
- доказування гарантує реалізацію кримінальної відповідальності.

Кримінально-процесуальне значення проявляється в тому, що:

- правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу;
- усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;
- участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального процесу (зокрема, змагальності, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості);
- докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Збирання (формування) доказів – це виконання суб'єктами доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання і закріплення в установленому законом порядку доказів. Як видно із визначення, збирання (формування) доказів – це практична діяльність суб'єктів доказування.

Відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК. Із змісту цієї норми випливає, що для кожної сторони закон встановлює властиві їй способи збирання доказів.

Так, згідно ч. 2 ст. 93 КПК, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирає докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом вчинення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 КПК. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді

У відповідності із ст.223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 4 ст. 93 КПК).

Такий елемент як **перевірка доказів** згадується в ч. 2 ст. 91 КПК, але закон не розкриває змісту цього поняття, на відміну від збирання (формування) і оцінки доказів.

Перевірка доказів являє собою єдність практичної і розумової діяльності суб'єктів доказування. Вона передбачає широке застосування таких логічних прийомів, як аналіз і синтез установлених у кримінальному провадженні фактів, їх співставлення. Жоден доказ не може бути покладений в основу висновків у кримінальному провадженні без перевірки.

Перевірка доказів здійснюється шляхом:

- 1) з'ясування змісту кожного окремо взятого доказу;
- 2) співставлення його з обстановкою та іншими обставинами кримінального правопорушення;
- 3) співставлення та порівняння його з іншими доказами, які є в кримінальному провадженні;
- 4) проведення додаткових, повторних та нових слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій;
- 5) застосування тактичних прийомів та оперативно-розшукових заходів (непроцесуальні способи).

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність суб'єктів доказування, спрямована на визначення належності, допустимості, достовірності кожного доказу та достатності їх сукупності для встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Загальні правила оцінки доказів передбачені в ст. 94 КПК:

- 1) слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням. Мова йде про свободу оцінки доказів кожним суб'єктом;
- 2) докази оцінюються в їх сукупності на підставі всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження;
- 3) службові особи, зазначені в ч. 1 ст. 94 КПК, оцінюють докази, керуючись законом;
- 4) жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК).

4. Предмет, межі та суб'єкти доказування.

Предмет доказування являє собою об'єкт пізнання в кримінальному процесі.

Предмет доказування є колом закріплених у законі обставин, які повинні бути встановлені чи спростовані під час доказування у кожному кримінальному провадженні.

Предмет доказування – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законодавством обставин, встановлення яких необхідне для правильного вирішення кримінального провадження.

Особами, які здійснюють доказування, такими, що мають значення для кримінального провадження та повинні бути доказані, можуть бути визнані будь-які обставини, які, на їх думку, мають значення для перевірки та оцінки доказів. Але предмет доказування, який сформульовано у законі, – це той мінімум обставин, які мають правове значення, встановлення яких є обов'язковою умовою для кваліфікації кримінального правопорушення, встановлення винуватості особи, постановлення законного та обґрунтованого рішення.

Предмет доказування закріплений у ст. 91 КПК та має загальний характер, оскільки сформульований для всіх кримінальних проваджень, будь-якого кримінального правопорушення.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення). Потрібно з'ясувати об'єкт та ознаки об'єктивної сторони, а саме: чи мала місце дія чи бездіяльність, передбачена кримінальним законом, і якщо так, то час, місце, спосіб і обстановку, умови, за яких вони були вчинені;

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального

правопорушення. Ця вимога закону, передбачає необхідність встановлення суб'єкта та суб'єктивної сторони злочину (умисел чи необережність, їх форма, мотив і мета);

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. В цьому випадку потрібно встановити обсяг витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, представника потерпілого, із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, із зберіганням і пересиланням речей і документів (глава 8 КПК);

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності, та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Перераховані обставини складають головний факт, котрий підлягає доказуванню в кримінальному провадженні. Предмет доказування (головний факт) характеризує якісну сторону процесу доказування.

Предмет доказування є єдиним для всіх кримінальних проваджень, незалежно від характеру злочину чи кримінального проступку. **Виняток складають лише деякі особливі порядки провадження**, для яких встановлено специфічний предмет доказування. Наприклад, ст. 485 КПК – предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх; ст. 505 КПК – предмет доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру і т. п.

З предметом доказування тісно пов'язане поняття меж доказування. **Межі доказування** – це такий обсяг доказового матеріалу, який забезпечує надійне, достовірне встановлення всіх обставин, що складають предмет доказування, та правильне вирішення кримінального провадження. Межі доказування характеризують кількісну сторону процесу доказування. Під межами доказування у кримінальному процесі розуміють такий обсяг доказового матеріалу, який забезпечує надійне і достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування.

Якщо поняття «предмета доказування» відображає, що має бути встановлено у кримінальному провадженні, то поняття «меж доказування» відображає обсяг та глибину дослідження всіх істотних обставин у провадженні.

Правильне встановлення меж доказування має важливе значення, адже дозволяє зосередити увагу на доказуванні тих обставин, які дійсно мають значення для вирішення кримінального провадження.

При цьому, звуження цих меж призводить до того, що деякі обставини предмету доказування залишаються недостатньо дослідженими. А необґрунтоване розширення меж доказування може призвести до порушення вимог ст. 2 КПК щодо забезпечення швидкого розслідування та судового розгляду, зайвого використання процесуальних засобів доказування, потягти

за собою порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Межі доказування обумовлені:

- особливостями вчинення і приховування кримінальних правопорушень;
- особливостями процесу доказування у конкретному кримінальному провадженні;
- іншими обставинами об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Суб'єктами доказування в кримінальному провадженні є:

- 1) суд (суддя);
- 2) сторони обвинувачення і захисту;
- 3) потерпілий;
- 4) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, які складають предмет доказування, за винятком випадків, зазначених у ч. 2 ст. 92 КПК, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених законом випадках, – на потерпілого. Це значить, що сторона захисту та представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вправі, але не зобов'язані доказувати вказані обставини.

Відповідно до ч. 2 ст. 92 КПК обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.